

С. П. Гірняк

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*

Особливості використання української мови галицькою інтелігенцією кінця XIX — початку XX століть

Гірняк С. П. Особливості використання української мови галицькою інтелігенцією кінця XIX — початку XX століть. У пропонованій статті схарактеризовано особливості мови галицької інтелігенції кінця XIX — початку XX ст., оскільки використання мови цією соціальною верствою впливало на становлення і формування норм української літературної мови. Проаналізовано соціолект галицької інтелігенції як особливий варіант національної мови окресленого історичного періоду, типовий для цієї соціальної групи носіїв мови. Доведено, що соціолект освіченої верстви характеризується певними особливостями у формуванні, доборі й використанні значної частини лексичних й інших мовних засобів.

Ключові слова: *галицькі мовні елементи, інтелігентське середовище Галичини, соціолект, інтелігентські соціолектизми.*

Гирняк С. П. Особенности использования украинского языка галицкой интеллигенцией конца XIX — начала XX веков. В предлагаемой статье охарактеризованы особенности языка галицкой интеллигенции конца XIX — начала XX в., поскольку использование украинского языка этой социальной группой влияло на становление и формирование его литературных норм. Проанализирован социальный диалект галицкой интеллигенции как особый вариант национального языка названного исторического периода, типичный для этой социальной группы носителей языка. Доказано, что данный социолект характеризуется определенными особенностями формирования, выбора и использования значительной части лексических и других языковых средств.

Ключевые слова: *галицкие языковые элементы, интеллигентская среда Галичины, социолект, интеллигентские социолектизмы.*

Hirnyak S. P. Features of the Ukrainian language Galician intelligentsia late XIX — beginning of XX centuries. In this article the author determined features of the language Galician intellectuals of the late XIX — beginning XX century, because the usage of the language in this social layer affected the formation and shaping of the norms of Ukrainian literary language. It was analyzed sociolect of Galician intelligentsia as a special version of the national language of a particular historical period, typical for of a particular social group of native speakers that is characterized by specificity in the formation, selection and in usage of the majority of the vocabulary and other linguistic resources.

Key words: *Galician language elements, intellectual environment of Galician, sociolect, intellectual sotsiolektyzmy.*

Проблема соціальної диференціації мови має давні традиції у світовій лінгвістиці. Вагомий внесок у розвиток і становлення цієї мовознавчої науки здійснили І. Бодуен де Куртене, А. Мейє, Ф. де Сосюр, А. Сеше, Ш. Баллі, Ф. Боас, Е. Сепір, Ж. Вандрієс, В. Матезіус, Б. Гавранек, Й. Вахек, Т. Фрингс, Л. Щерба, О. Швейцер, Л. Нікольський, Р. Шор, Є. Поліванов, Б. Ларін, В. Жирмунський, Л. Якубинський, М. Петерсен, В. Виноградов, Г. Винокур, О. Шахматов, М. Бахтін, О. Леонтєв, В. Ярцева й інші вчені. Беззаперечні досягнення вітчизняних учених у розвитку та становленні цієї науки в Україні, серед них: О. Потебня, Ю. Шевельов, І. Дзюба, Св. Караванський, В. Русанівський, В. Брицин, Ю. Жлуктенко, Я. Радевич-Винницький, Л. Ма-

сенко, Л. Ставицька, О. Ткаченко, В. Радчук, Г. Мацюк, С. Єрмоленко, О. Демська-Кульчицька, О. Данилевська, В. Іванишин, Н. Шумарова, В. Хмелько, В. Демченко й інші.

Мета нашої розвідки — вказати на особливості використання української мови галицькою інтелігенцією кінця XIX — початку XX століть, окреслити зміст поняття *соціальний діалект (соціолект)*. Відтак перспективи нашого дослідження вбачаємо у тому, що вивчення історичних умов регіонального функціонування української мови в кінці XIX — на початку XX ст., зокрема на західноукраїнських землях, матимуть принциповий вплив на розуміння історії розвитку української літературної мови, а також дозволять окреслити роль галицької інтелігенції у мовотворчих процесах.

Кінець XIX — початок XX ст. — це період широкого застосування і використання української мови в різних ділянках літературної, наукової та просвітницької діяльності. Крім просторічної народної лексики, до літературної мови входять елементи мови різних соціальних груп, однак саме інтелігенція збагачує лексичний склад української мови науковою термінологією, абстрактною лексикою, впливає на розвиток функціональних стилів української мови, а тому можемо говорити про диференціацію мови, у її синхронному аспекті, що визначається регіональними, соціальними й ситуативними чинниками.

Представники тих чи інших соціальних груп використовують різні одиниці мови відповідно до своїх потреб та інтересів. Одні слова й вирази вони вживають більш активно, іншим можуть надавати нових значень, іноді протилежних загальноприйнятим, а від використання окремих вони загалом утримуються. Такі відхилення, які зустрічаються на усіх мікролінгвістичних рівнях, у тому числі ц у лексиці, можуть об'єднуватися в соціальний діалект. Саме з цих відхилень утворюється нова норма, що характерна для певної соціальної групи носіїв мови. Специфічні особливості у вимові, відступ від стандарту у реалізації фонем, особливі лексичні засоби та семантичні значення, своєрідна реалізація граматичних структур можуть бути зведені на основі їх специфіки та частотності використання в єдину систему, характерну для окремої групи мовців, у нашому випадку, освіченої верстви — галицької інтелігенції кінця XIX — початку XX ст.

Термін *соціолект* увібрав у себе, з одного боку, поняття соціального типу, який проявляється у людини під впливом рис, притаманних певній расі, етнічній групі, національності, соціальному класу, або по-іншому — це мова «середнього індивіда», — зауважує Т. Єрофєєва, — а з іншого — це система мовленнєвих засобів певної групи, детермінованих низкою чинників, що мають не лише соціальний, але й біологічний характер (наприклад, стать, вік та ін.) [2]. Формування, функціонування і розвиток соціолекту відбувається у тісному зв'язку з історичними змінами у суспільстві, його соціальним розшаруванням, що виникає у зв'язку з розвитком суспільних відносин, появою нових і кількісним зростанням населення вже наявних міст, розвитком ремесел, які призводять до появи й використання професійної мови, жаргонів окремих соціальних груп. Соціолект «характеризується специфічними особливостями у формуванні, доборі й використан-

ні певної частини лексики та фразеологічних засобів. Обсяг словника таких груп зумовлюється ступенем їхньої відособленості від решти носіїв мови і включає в себе певну кількість специфічних повнозначних слів — іменників, прикметників, дієслів, прислівників, рідше — числівників і займенників [...]. Диференціація у користуванні лексичними засобами мови залежить від загальноосвітнього рівня носіїв мови, їх суспільного становища, роду занять, кола інтересів, середовища, до якого належить носій мови і т. ін. Соціальні діалекти певною мірою можуть перехрещуватися з територіальними», — зазначає В. Винник [9:151].

Ми вважаємо, що соціолект — це варіант національної мови певного історичного періоду, типовий для окремої соціальної групи носіїв мови, об'єднаних певним типом зв'язку, сукупність мовних особливостей, притаманних цій соціальній групі. Зауважимо, що мовні особливості представників освіченої верстви, які використовували мову не лише в міжособистісному спілкуванні у межах групи, а й як інструмент для створення різних текстів, сприяло тому, що мова освіченої верстви впливала на становлення, розвиток і кодифікацію літературних норм. Таким чином, зміни світогляду української інтелігенції знайшли своє відображення у мові, а інтелігенція кінця XIX — початку XX ст. стала тією впливовою соціальною верствою, яка зробила суттєвий внесок у процеси формування стильової різноманітності української мови, зокрема формування таких її стилів як: *публіцистичний, науковий, офіційно-діловий*. У цьому контексті можемо говорити про формування мови української інтелігенції окресленого періоду, де *соціолект* (за Л. Ставицькою) розуміється як «різновид мови, вживаний як засіб спілкування між людьми, пов'язаними тісною соціальною або професійною спільністю, тобто це мова певної соціальної групи» [8:20].

Українське інтелігентське середовище кінця XIX — початку XX ст. значно розширилося, сюди ввійшли учителі, лікарі, видавці, юристи, чиновники, науковці, політичні та громадські діячі. Представники галицької інтелігенції — це люди різних професій з різним рівнем освіти, які були «водночас і письменниками, і публіцистами, і політиками, і науковцями» [10:71]. Проте важливим чинником, що впливав на мовні навички українського інтелігента, а отже, і на мовне оформлення різних текстів (наукових розвідок, художніх творів, листів, щоденників, газетних статей та ін.) була їх професійна діяльність.

Отже, можемо стверджувати, що українська інтелігенція кінця XIX — початку XX ст. — це окрема соціальна група, яка хоча й не була кількісно значною, та все ж її представники «проводили інтелектуальну діяльність і були носіями певних етичних норм, моральних та духовних цінностей. У своєму щоденному спілкуванні — офіційному чи товариському — представники української інтелігенції послуговувалися мовними одиницями, які з огляду на особливості тогочасного суспільства були властиві лише цій соціальній верстві» [10:75]. Усе це дає підстави стверджувати, що дослідження ролі галицької інтелігенції у формуванні норм української літературної мови у 1892–1939 рр. є актуальним, а мовні одиниці, використовувані цією соціальною групою увійшли до складу лексичного фонду української мови й впливали на формування койне інтелігентної, освіченої верстви Галичини, її соціолекту як самостійного системно-структурного явища й знайшли своє відображення у формі й значенні лексичних, фразеологічних і граматичних одиниць української мови.

П. Плющ з цього приводу зауважував: «Існування істотних відмінностей між мовою західноукраїнських і східноукраїнських письменників в другій половині XIX — на початку XX ст. є історичний факт, зумовлений роз'єднаністю української нації до 1936 р., і в цьому полягає важлива риса розвитку української літературної мови цього періоду, на яку повинен зважати дослідник» [6:50]. На цей факт указує й І. Матвіяс: «Після заборони української мови в Східній Україні 1876 р., західноукраїнський варіант дуже істотно став впливати на східноукраїнський. Він функціонував уже в усіх стилях [...]. Особливо помітним був згаданий вплив у галузі наукової мови, у формуванні наукової термінології. В обох варіантах літературної мови того часу використовувалися при творенні і нормуванні наукової термінології говіркова, діалектна лексика. Наприклад, українська ботанічна термінологія значною мірою складалася на основі поширених в народних говорах назв рослин» [6]. На підтвердження цих слів наведемо низку слів із маркування *гал. (галицьке слово)*, що увійшли до «Російсько-українського словника» С. Іваницького, Ф. Шумлянського /1918 р./ [3]:

№ п/п	Базове слово рос. мовою	гал. (галицьке слово)	Стор.
1.	<i>Бабій зубъ (гриб)</i>	<i>ма́ка, старий хліб</i>	15
2.	<i>Баранецъ</i>	<i>кло́чки, кукури́чка, гадинни́ця</i>	13
3.	<i>Бѣлоголовникъ</i>	<i>глухи́ня</i>	35
4.	<i>Вероника</i>	<i>гадяче зілля</i>	45
5.	<i>Голічекъ</i>	<i>білиця</i>	79
6.	<i>Ель</i>	<i>смере́ка</i>	105

Прикметно, що кожна мова має свої відмінності, однак наявність і кількість цих відмінностей залежить передусім від історичних умов розвитку певної території. «Коли якась місцевість довгий час мала окремі історичні умови розвитку, — наголошує Гр. Шевчук, — то вона може за цей час виплекати свою власну літературну мову навіть при невеликому числі мовних відмінностей. [...] із кожної говірки може вирости окрема літературна мова, аби тільки для цього були відповідні історичні умови» [11:78]. Саме Галичина, у процесі свого історичного розвитку та становлення, найчастіше опинялася в особливих політичних умовах розвитку, відмінних від інших українських земель. Усе це і сприяло накопиченню відмінностей між мовою Галичини і Великої України, що зрештою і призвело до створення двох відмінних форм української літературної мови. Ось чому ще у далекому 1946 р. Гр. Шевчук стверджував: «Сьогодні наша сучасна літературна мова становить собою вже складну, докладно випрацьовану кількома поколіннями, величну і гнучку систему. Окремі клітини цієї системи заповнені працею найкращих розумів і талантів українського народу, а основа її широко народна. І галицькі слова й звороти входять до цієї системи на рівних правах з елементами, принесеними представниками інших українських говірок. Основою літературної мови, звичайно, були й є киево-полтавські говірки [...] Але на цю основу нашаровано вже стільки галицьких мовних елементів, що не можна й уявити собі української літературної мови без них. Вони є в усіх рівнях мови: в словнику і морфології, в звучні і в синтаксі. Але особливо важать вони, звичайно в словнику» [11:83]. Проте ще важливіше те, що «багато понять наша літературна мова взагалі може відтворити тільки за допомогою слів, що прийшли з Галичини. Такі слова можна знайти в усіх галузях і сферах мови, але особливо відчутні вони в галузях понять, зв'язаних з новочасним міським побутом. У науковій термінології є цілі розділи, що цілковито обслуговуються словами галицького походження. Взяти хоч би граматику. Вся Україна залюбки послуговується такими термінами, як *речення, присудок, при-*

кметник, кома, середник тощо, — а всі вони прийшли з Галичини» [11:84]. На це звертає нашу увагу й І. Матвіяс: «Продовж 1917 — 1920 рр. у відозвах, універсалах та інших документах дуже помітними були елементи західноукраїнського варіанта літературної мови. Зокрема із західноукраїнського варіанта в ті роки були взяті мовознавчі терміни *відмінок, дієслово, наголос, особа, підмет, присудок, речення, спосіб, стан, час, склад, правопис*» [4] й інші.

Соціолект освіченої верстви Галичини кінця XIX — початку XX ст. впливав на формування норм української літературної мови, оскільки вирізнявся специфікою у формуванні, доборі й використанні певної частини лексико-фразеологічних, а також фонетичних, морфологічних та синтаксичних мовних засобів. Ось чому з погляду сучасного мовознавства їх можна розглядати «як специфічні для мовлення інтелігентної верстви і визначати як інтелігентські *соціолектизми*» [10:68].

Особливість мовної ситуації в Галичині полягала у тому, що послідовне вживання української мови в середовищі інтелігенції протиставляло того, хто говорить, усім іншим, оскільки панівними мовами в межах Австро-Угорщини були німецька і польська. «Мовлення інтелігенції було надтериторіальним і наддіалектним утворенням, оскільки вироблялося у спільній діяльності української освіченої верстви, представники якої жили в межах кордонів різних держав. Окрім того, мовлення української інтелігенції протиставлялося мовленню селянства, яке було переважно неписьменним», — зауважує І. Черкез [10:69].

Професійна діяльність українського інтелігента була важливим чинником, що впливала на мовні навички людини й оформлення текстів. Українське інтелігентське середовище Східної Галичини кінця XIX — початку XX ст. (як ми вже зауважували) представляли учителі, науковці, лікарі, священники, юристи, чиновники, видавці, які професійну діяльність поєднували з літературною, науковою, видавничою та громадсько-політичною. *Вузькоспеціалізовані терміни, професіоналізми з різних галузей знань, ковані слова* (серед них і ті, творцем яких був Іван Франко: *недвижно, невтинний, отвір, привид, пречудовий, проблиск, прямовісно, поступ, свідоцтво*), а також інші, наприклад: *письмовниця, мовниця* — «граматика», *численниця* — «математика», *щотниця* — «арифметика», *поступ* — «рух вперед, прогрес», *имя* — «ймення» й інші формують групу слів, уживання яких соціально зумовлене інтелігентським середовищем. У мовленнє-

вій практиці галицької інтелігенції широко представлені лексичні одиниці із галузі *юриспруденції: експропріація* — «вивласнення», *індемнізація* — «відшкодування», *рекурс* — «скарга, позовна заява», *асесор заприсяглий* — «засідатель суду» і багато інших, які ми знаходимо й у «Німецько-українському правничому словнику» [5], зокрема такі: *«вартний відбудови», «уложенє контракту», «відступити від договору, скинути ся», «відперти, відкинути», «відбирач», «відпустка, відправа зі служби», «прирядженє, приладженє (будинку)», «піднаєм, піднаємець», «виявити дохід, виказати дохід», «святий день», «родовід, вивід походження», «збір професорів, колегія», «дорогівка, трамвай», «посьвідка подружя», «мовниця, трибуна», «тімнастика, руханка», «натопн», «утечи, перебічи», «переем, відобранє, обняте», «протокол відобраня», «посвідка відобраня», «грамота перейму», «неупереджений, безсторонний», «наука, научуванє, научний заклад», «лісова ціха», «тимчасова посвідка», а також з інших галузей, наприклад: наукова і викладацька лексика: *артикул* — «стаття», *відбитка* — «окремо зброшурована стаття, невеликий твір тощо із збірника, журналу», *заопініювати* — «обгрунтувати», *академік* — «студент», *виклад* — «лекція», *габілітація, габілітуватися* — «захист дисертації; захищати дисертацію», *іспитовий* — «екзаменаційний», *матура* — «іспит на атестат зрілості», *скрипт* — «рукопис»; видавничі лексика: *виладжувати* — «відредагувати», *наклад* — «1) тираж видання; 2) кошт», *накладень* — «видавець», *накладня* — «друкарня», *пренумерувати* — «передплачувати», *виймок* — «частина», *часть* — «розділ, частина», *газетяр* — «журналіст», *денник* — «щоденна газета», *начальна редакторка* — «головний редактор»; економічна лексика (фінансово-господарські стосунки): *асигната* — «письмове доручення на видачу грошей», *концесія* — «дозвіл, згода», *диспозиція* — «розпорядження», *кавція* — «завдаток», *квіт* — «квитанція», *субвенція* — «грошова допомога», *такса* — «плата»; *віднести́ся* — «звернутися»; офіційно-ділова лексика: *аванс* — «підвищення по службі», *виказ* — «відомість», *звідомлення* — «звіт», *розвій* — «розвиток», *інтерес* — «1) справа, бізнес; 2) користь, зацікавленість (маю інтерес)», *консеквентний* — «послідовний», *конечність* — «необхідність»; термінологія з різних галузей знань: *синта́кса, складня* — «синтаксис», *звучня* — «фонетика», *вапнець* — «калій», *отвір* — «відтулина, продухвина, розтвір», *рисунок* — «малюнок», *малю́вання* — «малюнки, тобто результат (ви-*

слід) дії», *книгарня* — «бібліотека», *катехіт* (-та) — «вчитель релігії, законовчитель», *насікомець* (-мця) — «комаха», *невротик* — «неврастенік», відбиванка — «волейбол», руханка — «вільні вправи»; лексика, що відображала моральний та емоційний стан людини: *інтенція* — «намір», *іритувати* — «нервувати, сердити», *іритуватися* — «нервуватися, сердитися», *сатисфакція* — «задоволення, втіха»; побутова лексика: *комунікація* — «транспортне сполучення», *оказія* — «випадок», *тестамент* — «заповіт», *філіжанка* — «чашка», *чоколяда* — «шоколад», *гречний* — «ввічливий», *шпиталь* — «лікарня», *тека* — «сумка», *гра-тульовати* — «висловлювати поздоровлення», *вуйко/вуйцьо* — «дядько», *замикати* — «закривати на ключ», *стрих* — «горище», маринарка — «піджак» та інші.

Водночас тогочасна інтелігенція мала високий культурно-освітній рівень, а тому *запозичення з класичних мов*, а також польської і німецької (як «офіційних» мов тогочасної Галичини) — це особливість мови освіченої верстви. Наприклад: з німецької */гофрат* — «надвірний радник», *зіхер* — «надійно, впевнено», *рихт* — «рація»: *мати рихт* — «мати рацію», *шлюс* — «кінець; по всьому», *шульт-амт* — «відомство у справах школи», *шміргетт* — «чернетка», *цваєр* — «двіка (оцінка)», *глянципапір* — «наждачний папір», *зольнеглі* — «цвяхи», *фай рант* — «кінець праці», *анцуг* — «костюм», *теравс* — «геть», *ферцірунг* — «прикраса, оздоблення, орнамент», *тельфер* — «помічник учителя», *на шварц* — «їхати зайцем», *шпіцифіндер* — «хитрун»; польської */галярета* — «желе», *склеп* — «магазин», *альярм* — «сигнал, тривога», *гонор* — «честь», *завше* — «завжди», *плюсква* — «блоти, клопи», *шиодовнік* — «підстаршина поліції», *ошуст* — «шахрай», *вінда* — «ліфт», *вакації* — «канікули», *гарувати* — «виснажливо, важко працювати», *побудка* — «підйом», *спренжистий* — «меткий», *двіяс* — «поганий учень», *рандка* — «умовлена зустріч з дівчи-

ною», *фори* — «протекція», *трема* — «страх»; єврейської (гебраїзми) */хавіра* — «хата», *під хайром* — «божитися», *ганиф* — «лайдак», *гебра* — «братія, спілка»; угорської */сервус* — найпоширеніше львівське привітання, яке прижилося за часів Австро-Угорщини; румунської */рутяна* — «русинка, українка», *домнул* — «пан», *черчеташ* — «розвідник; член скаутської організації», *тельфер* — *ірон.* «учительна»; латинської */номен* — «ім'я, титул, слава», *про форма* — «виконання чогось лише задля форми», *патер-ностер* — «догана», *спустити ніс на твінт / на квінту* — «посумніти»; російської */язик, независимий, содержанє, конець* / та інших мов.

Підсумовуючи, зауважимо, що у своєму повсякденному мовленні галицька інтелігенція використовували українську мову, яка, хоча в своїй основі і була мовою українського народу, однак використовувані мовні одиниці (*професіоналізми, термінологія, ковані слова, запозичена лексика*) робили мовлення цієї суспільної верстви особливим, а відтак їх можна розглядати як певні диференційні ознаки інтелігентського соціолекту окресленого періоду. Кожна мова має соціальні діалекти, які безпосередньо залежать від соціальної палітри суспільства, відтак на думку Р. Смаль-Стоцького: «...всюка окремішня група суспільности дістає зчасом своєрідне обличчя та своєрідні духові прикмети, які витворюють її станове піднаріччя, де, як у дзеркалі, відбивається зацікавлення й фах даної групи — стану» [7:11] (*правопис автора збережено*). І хоча українська мова в кінці XIX — на початку XX ст. не у всіх сферах суспільного життя вживалася однаково активно, однак вона мала змогу розвиватися і, тим самим, утверджувати свій статус. Галицька інтелігенція «розширювала просторові межі українського світу, Дому, в галицьких сполонізованих містах і не розчинялася у них, [...] а навпаки, викристалізувалась саме як українська» [1:104].

Література

1. Андрусів С. М. Модус національної ідентичності : Львівський текст 30-х років XX ст. [Текст] / С. М. Андрусів. — Тернопіль : Джура, 2000. — 340 с.
2. Ерофеева Т. И. Социолект: стратификационное исследование : монография [Текст] / Т. И. Ерофеева. — Пермь : Перм. гос. ун-т., 2009. — 240 с.
3. Іваницький С., Шумлянський Ф. Російсько-український словник. — Видання відділу народної освіти Подільської Губерніяльної Народньої Управи, 1918. — К. : Обереги, 2006. — 528 с.
4. Матвіяс І. Взаємодія між східноукраїнським і західноукраїнським варіантами літературної мови в кінці XIX і в XX ст. [Текст] / Іван Матвіяс // Культура мови на щодень. — Електронний ресурс. Режим доступу : <http://kulturamovny.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine50-6.pdf>.
5. Німецько-український правничий словар / зладив др. Кость Левицький. — Друге поправлене і доповнене вадане. — Відень : з австрійської державної друкарні у Відні, 1920. — 510 с.

6. Плющ П. П. Українська літературна мова другої половини XIX — початку XX ст. шляхи її розвитку і специфіка її [Текст] / П. П. Плющ / IV Міжнародний з'їзд славістів: доповіді. — К. : Вид-во Академії наук УРСР, 1958. — 50 с.

7. Смаль-Стоцький Р. Українське мова в Советській Україні [Текст] / Р. Смаль-Стоцький. — Друге поширене видання. — Нью Йорк — Торонто — Сідней — Париж, 1969. — 318 с.

8. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг : Соціальна диференціація української мови [Текст] / Л. Ставицька. — К. : Критика, 2005. — 464 с.

9. Українська мова : Енциклопедія [Текст] / Редколегія : Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. — 3-тє вид., випр. і доп. — К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. — 824 с.

10. Черкез І. Епістолярій кінця XIX — початку XX ст. як джерело дослідження соціолекту української інтелігенції [Текст] / Інна Черкез // Мова і суспільство. — Вип. 1. — 2010. — С. 67—77.

11. Шевчук Гр. Одна чи дві літературні мови [Текст] / Григорій Шевчук // Рідне слово. — Місячник літератури, мистецтва і науки. — Рік II. — Ч. 3 — 4, лютий — березень. — 1946. — Мюнхен-Карльсфельд : Видає Українське Літературно-Мистецьке Об'єднання. — С. 78—85.